

**ISLOM KARIMOV ISLOHOTLARI ZAMIRIDA AYOLLARGA EHTIROM:
TARIXIY NAZAR****Samandarova Rayhona Ilhom qizi**

*O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi Mumtoz sharq filologiyasi fakulteti
dinsotsiopsixologiyasi yo‘nalishi 2-bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA *Ushbu maqolada O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimovning boshqaruvi davrida ayollarning jamiyatdagi mavqei va ijtimoiy-siyosiy hayotdagi ishtirokini oshirishga qaratilgan islohotlar tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mustaqillikning dastlabki yillarida shakllangan gender tengligi siyosatining nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda ayollarga ko‘rsatilgan ehtiromning huquqiy va ijtimoiy-madaniy ildizlarini ochib berishdan iborat. Maqolada huquqiy hujjatlar, Prezidentning nutqlari va uning qarorlari asosida ayollarning ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya hamda iqtisodiy sohalaridagi rolini mustahkamlash borasidagi sa‘y-harakatlar yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Islom Karimov, ayollarga ehtirom, ayollar huquqlari, tadbirkor ayollar, onalik va bolalikni himoya qilish, ayollarning jamiyatdagi mavqei, ma‘naviy qadriyatlar, gender tenglik.*

O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov rahbarligida amalga oshirilgan islohotlar mamlakatning mustaqillikdan keyingi rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng, jamiyatning barcha jabhalarida, jumladan, ijtimoiy-siyosiy tuzilmalarni isloh qilishda chuqur o‘zgarishlar boshlandi. Bu jarayonda, gender tengligi masalasi va ayollarning jamiyatdagi mavqeini yuksaltirishga alohida e‘tibor qaratildi. Islom Karimovning siyosati zamirida nafaqat iqtisodiy va siyosiy barqarorlikni ta‘minlash, balki har bir fuqaroning, xususan, ayollarning ham to‘laqonli rivojlanishi uchun sharoit yaratish g‘oyasi yotgan edi.

O‘zbekiston 1991-yilda mustaqillikka erishgach, yangi milliy davlatni qurish jarayoni boshlandi. Sovet Ittifoqi davrida ayollar huquqlari rasmiy ravishda qo‘llab-quvvatlangan bo‘lsa-da, amalda gender tengligi ko‘pincha cheklangan edi. Karimov rahbarligida bu masalaga yangi yondashuv shakllandi: ayollar huquqlarini milliy o‘zlik va zamonaviylik ramzi sifatida ishlatish.

Prezident – Islom Karimovning nutqlarida va davlat siyosatida ayollar nafaqat oila qo‘rg‘onining posboni, balki jamiyatning faol a‘zosi, ilm-fan, madaniyat va iqtisodiyotning rivojlanishidagi muhim kuch sifatida e‘tirof etilgan. Bu esa sovet davridagi “ayolning

sotsialistik qurilishdagi o‘rni” haqidagi tor konsepsiyadan tubdan farq qilar edi. Mustaqillik davri siyosati ayollarning tabiiy ehtiyojlari va huquqlariga e’tibor qaratgan holda, ularning mavqeini oshirishni ustuvor vazifa deb belgiladi. Bu boradagi eng muhim qadam, shubhasiz, 1992-yilda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bo‘ldi. Uning 18-moddasida barcha fuqarolarning, jinsi, irqi, millatidan qat’i nazar, teng huquqli ekanligi aniq belgilab qo‘yilib, bu modda ayollarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy hayotda to‘laonli ishtirok etishi uchun huquqiy asos yaratdi.

Islom Karimovning tashabbusi bilan O‘zbekiston ayollar huquqlari bo‘yicha bir qator xalqaro konvensiyalarga qo‘shildi. Xususan, BMTning “Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish to‘g‘risida”gi Konvensiyasiga (CEDAW) qo‘shilish mamlakatning bu sohadagi mas’uliyatini xalqaro darajada mustahkamladi. Bu qadam nafaqat ayollar huquqlarini himoya qilish, balki ularning salomatligi, ta’limi va siyosiy ishtiroki bo‘yicha xalqaro standartlarni joriy etish uchun zamin yaratdi.

Shu bilan birga, birinchi Prezident – Islom Karimovning shaxsan e’tibori bilan 1995-yilda O‘zbekiston Xotin-qizlar qo‘mitasi tashkil etildi. Bu tuzilma ayollar manfaatlarini tizimli himoya qilish, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish va davlat dasturlarida ayollar omilini inobatga olishda muhim rol o‘ynadi. Qo‘mita hududiy bo‘linmalari orqali ayollarning muammolarini o‘rganish, ularga huquqiy va ijtimoiy ko‘mak berish mexanizmi yaratildi. Shu yilning mart oyida esa “Ayollarning davlat va jamiyatdagi rolini oshirish choralari to‘g‘risida”gi farmon chiqarilgan bo‘lib, unda ayollarning siyosiy faolligini oshirish va ularning jamiyatdagi ishtirokini kengaytirish ko‘zda tutilgan edi. Bu farmon ayollarni rahbarlik lavozimlariga ko‘tarish, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarida ularga ustunlik berishni nazarda tutgan. Buning isboti o‘laroq, Oliy Majlis, mahalliy kengashlar va davlat boshqaruv organlarida ayollar sonini oshirishga yo‘naltirilgan siyosat olib borildi. Ayol rahbarlar, vazirlar, hokim o‘rinbosarlari soni asta-sekin ko‘payib bordi. Bu holat ayollarning o‘z muammolarini bevosita davlat darajasida ko‘tarish va hal etish imkonini berdi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida iqtisodiy qiyinchiliklarga qaramay, ayollarni ish bilan ta’minlashga katta e’tibor qaratildi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida ayollar uchun imtiyozli kreditlar ajratish tizimi joriy etildi. Bu esa minglab ayollarga o‘z tadbirkorlik faoliyatini boshlash, oilasini iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash imkonini berdi. Masalan, hunarmandchilik, to‘qimachilik, qishloq xo‘jaligi sohasidagi tadbirkor ayollar soni sezilarli darajada oshdi.

Islom Karimov rahbarligida ayollar sportiga ham alohida e’tibor qaratilib, ayollar orasida sportni ommalashtirish bo‘yicha tadbirlar o‘tkazilgan. Bu esa ayollar salomatligi va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qilgan.

Islom Karimov O‘zbekistonning kelajagi ilm-fan, ta’lim va yuksak ma’naviyatga asoslanishini ta’kidlagan. Bu yo‘nalishda O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuniga muvofiq tayyorlangan 1997- yildagi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” ayollarning oliy ma’lumot olishi uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Ularga qo‘shimcha imtiyozlar berildi. Masalan, maktablarda qizlarning ta’lim olishga jalb etilishi, ularning kasbiy-texnik kollejlarda va oliy o‘quv yurtlariga kirishiga yordam beruvchi dasturlar ishlab chiqildi. Natijada universitetlar va kollejlarda ayol talabalar soni oshib bordi.

Iste’dodli qizlarni rag‘batlantirish maqsadida 1999-yil 10-iyunda “Zulfiya nomidagi davlat mukofoti”ning ta’sis etilishi esa ayollarning ilm, madaniyat va san’at sohasida erishgan yutuqlariga davlat tomonidan berilgan yuksak baho edi.

1998-yil sog‘liqni saqlash sohasida “Onalik va bolalikni muhofaza qilish” davlat dasturlari ishlab chiqildi. Onalar va bolalar o‘limini kamaytirish, ayollar salomatligini yaxshilash, zamonaviy tibbiy yordamni tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli choralar ko‘rildi. Qishloqlarda ayollar uchun maxsus tibbiy markazlar va poliklinikalar tashkil etildi. Bu islohotlar natijasida ayollarning o‘rtacha umr ko‘rish davomiyligi oshdi, onalik va bolalikni muhofaza qilish tizimi mustahkamlandi.

Shuningdek, 2016-yil “Sog‘lom ona – sog‘lom bola yili” deb nomlanib, ushbu dastur g‘oyasi davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘ldi. Bu g‘oya, nafaqat tibbiy jihatdan, balki oilalardagi ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash orqali ham ayollar va bolalarning sog‘lom yashash sharoitlarini yaratishga qaratilgan edi.

Shuni alohida takidlash kerakki, Prezidentning nutqlarida ayol-ona, oila mustahkamligining asosi va kelajak avlod tarbiyachisi sifatida yuksak hurmat bilan tilga olinardi. “Aziz va muhtarama ayollar!” deya boshlanadigan har bir nutq ayolga bo‘lgan ehtiromning shunchaki bir shior emasligini, balki davlat siyosatining asosiy qoidalardan biri bo‘lganligini tasdiqlaydi. Islom Karimov ayolning ma’naviy-axloqiy qiyofasini tiklash, uning oila va jamiyatdagi mavqeyini yuksaltirish orqali butun O‘zbekiston xalqining ma’naviyatini mustahkamlashga intildi.

Xulosa qilib aytganda, Islom Karimov davrida amalga oshirilgan islohotlar O‘zbekiston ayollarining hayotida tub burilish yasadi. Uning siyosati nafaqat ayollarning huquqiy himoyasini kuchaytirishga, balki ularning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma’naviy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qildi. Ayolga bo‘lgan yuksak ehtirom uning siyosatining o‘zagini tashkil etdi va bu me’yorlar bugungi kunda ham O‘zbekiston davlat siyosatining muhim yo‘nalishi bo‘lib qolmoqda. Islom Karimov tomonidan qo‘yilgan zamin bugungi kunda ayollarning jamiyatdagi o‘rnini yanada mustahkamlash uchun mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qilmoqda. Uning davrida ayol kishi ma’naviy tiklanish va milliy

yuksalishning asosiy ramzi sifatida e’zozlandi, bu esa mustaqil O‘zbekistonning o‘ziga xos rivojlanish yo‘lini belgilab bergan muhim omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, I.A. (1995). “O‘zbekiston o‘z istiqloq va taraqqiyot yo‘li”. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
2. Karimov, I.A. (1997). “Jamiyatimizning mafkurasi xalqni xalq qilishga, millatni millat qilishga xizmat etsin”. (O‘zbekiston Xotin-qizlar qo‘mitasining III konferensiyasida so‘zlagan nutq).
3. Karimov, I.A. (2000). “O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda”. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992-yil).
5. “Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish to‘g‘risida” (CEDAW) BMT Konvensiyasi (O‘zbekistonning ushbu Konvensiyaga qo‘shilishi to‘g‘risidagi qonuni).
6. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi (1995-yil) – ayollarning mehnat huquqlari bo‘yicha bo‘limlari.
7. Karimov, I. A. (1995). “O‘zbekiston kelajagi buyuk davlat”. Tashkent: O‘zbekiston nashriyoti.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1995-yil 25-martdagi “Ayollarning davlat va jamiyatdagi rolini oshirish choralari to‘g‘risida”gi Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Sport vazirligi. (2000). “Ayollar sportini rivojlantirish dasturi”.
10. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (1995). “Ayollar huquqlarini ta’minlash bo‘yicha qonunchilik hujjatlari”.
11. Kandiyoti, D. (2007). “The politics of gender and reconstruction in post-Soviet Central Asia”. “Central Asian Survey”, 26(4), 527-543.
12. United Nations Development Programme (UNDP). (2000). “Gender Equality in Uzbekistan: Challenges and Opportunities”.
13. Adams, L. (2010). “The Spectacular State: Culture and National Identity in Uzbekistan”. “Duke University Press”.
14. Asian Development Bank (ADB). (2005). “Gender Assessment Report: Uzbekistan”.
15. Human Rights Watch. (2018). “Uzbekistan: Events of 2017”.
16. World Bank. (2012). “Gender Equality and Development: Uzbekistan Country Report”.

17. Tursunova, Z. (2014). "Women's Lives and Livelihoods in Post-Soviet Uzbekistan".
18. Amnesty International. (2009). "Uzbekistan: Women's Rights in the Balance".
19. Saidova, G. (2005). "O‘zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilish tizimi: shakllanish va rivojlanish bosqichlari." Huquq va jamiyat jurnali, № 2.
20. Ziyoyeva, D. (2010). "Mustaqillik yillarida O‘zbekiston ayollarining ijtimoiy-siyosiy faolligi." Ma’naviyat va ma’rifat jurnali, № 4.
21. Rasulov, N. (2012). "O‘zbekistonda tadbirkor ayollarni qo‘llab-quvvatlashning huquqiy asoslari". "Iqtisodiyot va huquq jurnali", № 3.

Internet manbalari:

1. www.president.uz
2. www.adliya.uz
3. www.un.uz